

Wyrok z dnia 19 września 2003 r.

II UK 31/03

Możliwość zaliczenia do stażu ubezpieczeniowego rolnika okresu odbywania służby wojskowej jest uwarunkowana wykazaniem istnienia jakiegokolwiek okresu ubezpieczenia.

Przewodniczący SSN Maria Tyszel, Sędziowie SN: Zbigniew Myszkowski, Barbara Wagner (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 19 września 2003 r. sprawy z wniosku Wacława W. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziałowi Regionalnemu w Z. o emeryturę, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 19 listopada 2002 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku wyrokiem z dnia 19 listopada 2002 r. [...] oddalił apelację Wacława W. od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku z dnia 18 kwietnia 2002 r. [...], oddalającego odwołanie apelującego od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w Z. z dnia 1 czerwca 2001 r., odmawiającej prawa do emerytury rolniczej.

Sąd ustalił, że wnioskodawca, urodzony 7 września 1915 r., w okresie od ukończenia 16 lat, tj. od 7 września 1931 r., do chwili wyjazdu do USA w 1957 r. pracował najpierw w gospodarstwie rolnym rodziców, a następnie w gospodarstwie własnym. Gospodarstwo rolne, które posiadał do dnia wyjazdu za granicę nabył z dniem 1 stycznia 1985 r. Jan W. w drodze zasiedzenia.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), emerytura przysługuje ubezpieczonemu, który osiągnął wiek emerytalny (wynoszący dla męż-

czynn 65 lat) i podlegał ubezpieczeniu emerytalnemu przez okres co najmniej 100 kwartałów. Wnioskodawca po 1957 r. nie pracował w gospodarstwie rolnym, nie podlegał rolniczemu ubezpieczeniu emerytalnemu i przebywając zagranicą nie opłacał składek na to ubezpieczenie. Nie jest więc ubezpieczonym w rozumieniu powołanej ustawy. Nie ma też podstaw do zaliczenia pracy w gospodarstwie rolnym jako okresu ubezpieczenia. Okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia przypadające przed 1 stycznia 1983 r. mogą być zaliczone, na podstawie art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy, do okresu ubezpieczenia rolniczego, gdy rolnik kiedykolwiek podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu i uzyskał jakikolwiek staż ubezpieczeniowy.

Wacław W. zaskarżył ten wyrok kasacją. Wskazując jako podstawy kasacyjne naruszenie prawa materialnego, a to: art. 19 ust. 1 w związku z art. 20 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 6 ust. 1 pkt 4 i 5 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr, poz. 1118 ze zm.) przez przyjęcie, że „warunkiem zaliczenia wskazanych okresów prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia a przed dniem 1.01.1983 r. jest uzyskanie stażu ubezpieczeniowego nabytego poprzez opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne wprowadzonych ustawą z dnia 27.10.1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin i utrzymanych przez wszystkie późniejsze ustawy dotyczące ubezpieczenia społecznego rolników, podczas, gdy ustawa z 20.12. 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników takiego ograniczenia na wnioskodawcę nie nakłada”, art. 23 ust. 3 ustawy z dnia 27 października 1977 w związku z art. 2, art. 31 i art. 32 w związku z art. 67 ust. 1 Konstytucji RP „poprzez dokonanie błędnej wykładni pojęcia praw nabytych w odniesieniu do prawa korzystania z ubezpieczenia społecznego rolników, ograniczając je do osób, które objęte były obowiązkiem opłacania składek ubezpieczeniowych, a zatem de facto prowadzących gospodarstwo rolne po dacie wprowadzenia systemu ubezpieczeń rolniczych, co narusza zasady równości obywateli i zaufania do państwa i prawa, wbrew zasadom współżycia społecznego w rozumieniu art. 5 k.c.”, oraz naruszenia przepisów postępowania - art. 227 k.p.c. i art. 228 k.p.c. w związku z art. 241 k.p.c. przez „pominięcie w ocenie całokształtu materiału dowodowego, a mianowicie stażu ubezpieczeniowego nabytego przez odwołującego w związku z odbywaniem służby wojskowej w Wojsku Polskim, udziałem w wojnie obronnej 1939 r. i działalności kombatanckiej w latach 1943

- 1945”, jego pełnomocnik wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez przyznanie odwołującemu emerytury oraz zasądzenie na jego rzecz kosztów procesu za wszystkie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy temu ostatniemu Sądowi do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu skargi zakwestionowany został pogląd, że „prawo do emerytury rolniczej przysługuje osobom, które kiedykolwiek podlegały obowiązkowi ubezpieczenia, poczynając od 1.07.1977 r.” Zdaniem pełnomocnika skarżącego, przepisy ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników powinny być odnoszone w ocenie prawa do emerytury także do osób, które zaprzestały prowadzenia działalności rolniczej w okresie przed wprowadzeniem ubezpieczenia rolników. Wywodził, że przypadające przed 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia i prowadzenia gospodarstwa rolnego (art. 20 ust. 1 pkt 2) są okresami podlegania ubezpieczeniu w rozumieniu art. 19 ust. 1 pkt 2. W konkluzji stwierdził, że skarżący wykazał 104 kwartały podlegania ubezpieczeniu. Do okresu tego powinny być doliczone, na podstawie art. 20 ust. 2 pkt 4 ustawy, wymienione w art. 6 ust. 1 pkt 4 i 5 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, okresy służby wojskowej i działalności kombatanckiej, które Sąd błędnie pominął.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ze względu na datę złożenia wniosku o emeryturę, prawo Wacława W. do tego świadczenia należy oceniać według przepisów ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Jednym z warunków nabycia prawa do emerytury rolniczej jest, stosownie do art. 19 ust. 1 pkt 2, podleganie rolniczemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 100 kwartałów „z uwzględnieniem art. 20”. Wedle art. 6 pkt 14 - przez okresy podlegania ubezpieczeniu rozumie się „tylko takie okresy, za które opłacono przewidziane w odpowiednich przepisach składki na to ubezpieczenie, chyba że w myśl tych przepisów nie istniał obowiązek opłacania składek.” Art. 20 ust. 1 ustawy stanowi, że do okresów ubezpieczenia zalicza się okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r. (pkt 2) oraz okresy, od których zależy prawo do emerytury w myśl przepisów emerytalnych (pkt 4).

Obowiązek ubezpieczenia emerytalnego rolników wprowadziła, na co trafnie zwrócił uwagę Sąd, ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140). Do daty wejścia w życie tej ustawy (1 stycznia 1978 r.) prawo rolnika do renty związane było wyłącznie z przekazaniem gospodarstwa rolnego na rzecz Skarbu Państwa. Renta, przewidziana kolejno w ustawach z dnia 24 stycznia 1968 r. o rentach i innych świadczeniach dla rolników przekazujących nieruchomości rolne na własność Państwa (Dz.U. Nr 3, poz. 15) oraz z dnia 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne (Dz.U. Nr 21, poz. 118), nie była świadczeniem z ubezpieczenia społecznego, lecz dożywotnim periodycznym świadczeniem pieniężnym Państwa dla rolnika z tytułu przekazania gospodarstwa rolnego i w zamian za przekazaną nieruchomość. Nie jest więc tak, że przed 1 stycznia 1978 r. rolnicy pozbawieni byli na starość jakiegokolwiek zabezpieczenia, choć nie było to ubezpieczenia społeczne.

Nie jest trafny wyrażony w kasacji pogląd, jakoby skarżący posiadał wymagany okres ubezpieczenia w rezultacie prowadzenia gospodarstwa rolnego i pracy w nim po ukończeniu 16 roku życia, odbywania służby wojskowej w latach 1937 - 1939, udziału w wojnie obronnej 1939 roku i działalności w Armii Krajowej od grudnia 1943 r. do stycznia 1945 r. Wymienione okresy nie są okresami podlegania ubezpieczeniu, lecz zaliczalnymi do nich. Możliwość ich zaliczenia do stażu ubezpieczeniowego jest uwarunkowana istnieniem jakiegokolwiek okresu ubezpieczenia. Art. 20 ustawy dotyczy takiej sytuacji, gdy rolnik podlegał kiedykolwiek ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, co w związku z art. 6 pkt 14 jest równoznaczne z opłacaniem składki na to ubezpieczenie (o ile taki obowiązek istniał). Znaczenie tego przepisu polega na wydłużeniu faktycznego okresu podlegania ubezpieczeniu ponad czas opłacania składki z tego tytułu, co może ważyć zarówno dla nabycia prawa do emerytury, jak i jej wysokości. Przeciwno traktowaniu okresów zaliczalnych jako tożsamy z okresami podlegania ubezpieczeniu przemawiają nie tylko względy prawne. Świadczenia emerytalne są finansowane z Funduszu Składkowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników (następcy prawnego bezpośrednio Funduszu Ubezpieczenia Rolników, a pośrednio - Funduszu Emerytalnego Rolników), tj. funduszu emerytalno - rentowego pochodzącego głównie ze składek ubezpieczonych. Nie ma żadnych szczególnych powodów, by obciążać ten Fundusz wypłatami na rzecz osób, które nie przyczyniły się w najmniejszym nawet stopniu do jego tworzenia. Finansowanie z funduszu

składkowego świadczeń dla osób, które nie opłacały składek na ten Fundusz sprzeciwiałoby się istocie ubezpieczeń społecznych, tj. solidaryzmowi ubezpieczonych.

Wacław W. zaprzestał prowadzenia gospodarstwa rolnego w 1957 r. mając 42 lata. Nigdy nie podlegał rolniczemu ubezpieczeniu emerytalnemu i nie opłacał składek na to ubezpieczenie. Nie spełnia zatem przewidzianego w art. 19 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 6 pkt 14 ustawy warunku nabycia prawa do emerytury.

Wbrew odmiennemu twierdzeniu pełnomocnika skarżącego, Wacław W. nie nabył prawa do emerytury na podstawie art. 23 ust. 3 ustawy z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin. Warunki nabycia prawa do tego świadczenia określał art. 2 tejże ustawy. Były wśród nich - między innymi - opłacanie składki na fundusz emerytalny rolników (ust. 1 pkt 3) i sprzedaż jednostkom gospodarki uspołecznionej produktów rolnych o wartości nie mniejszej niż 15.000 zł rocznie, przez okres co najmniej 25 lat przez mężczyznę, w tym nieprzerwanie przez ostatnie 5 lat prowadzenia gospodarstwa rolnego przed jego przekazaniem następcy lub Państwu (ust. 1 pkt 2). Art. 23 ustawy z 27 października 1977 r. nie przewidywał prawa do emerytury, lecz do „świadczenia pieniężnego” wypłacanego miesięcznie w jednolitej ustalonej kwotowo wysokości. W ust. 1 określone zostały warunki nabycia prawa do tego świadczenia. Przysługiwało ono „rolnikowi, który nieodpłatnie przekazał gospodarstwo rolne zstępnym przed wejściem w życie ustawy, a który osiągnął wiek: 65 lat mężczyzna i 60 lat kobieta albo jest inwalidą I lub II grupy i nie ma własnych stałych źródeł dochodu”. Wedle ust. 3, świadczenie przysługiwało również rolnikowi, który zrzekł się własności nieruchomości rolnej na podstawie przepisów prawa cywilnego. Przepisy ust. 1 i ust. 3 należy czytać razem i wyklądać w powiązaniu. Art. 23 ust. 3 ustawy z dnia 27 października 1977 r. dotyczył więc sytuacji, gdy - rolnik mężczyzna osiągnął wiek 65 lat albo był inwalidą I lub II grupy i nie miał własnych stałych źródeł dochodu, a przed 1 stycznia 1978 r. nie przekazał wprawdzie nieodpłatnie gospodarstwa rolnego zstępnym, ale zrzekł się własności nieruchomości rolnej na podstawie przepisów prawa cywilnego. Przepis ten obowiązywał do 1 stycznia 1983 r., choć identyczną regulację zawierał art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst : Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.).

Gospodarstwo rolne prowadzone przez Wacława W. przed wyjazdem w 1957 r. do USA nie zostało przekazane zstępnym (dzieci, wnuki, prawnuki), ale nabył je z

dniem 1 stycznia 1985 r. przez zasiedzenie Jan W. Skarżący pracował też w USA i z tego tytułu pobiera tam stosowne świadczenie. Przeważa zarzut naruszenia art. 2 w związku z art. 67 ust. 2 Konstytucji przez pozbawienie Wacława W. ochrony praw nabytych jest chybiony.

Podleganie ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu i opłacanie składek z tytułu tego ubezpieczenia stanowi usprawiedliwione kryterium dyferencjacji rolników w zakresie nabycia prawa do emerytury, a zatem nie sprzeciwia się zasadzie równego traktowania obywateli (por. np. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 28 listopada 1995 r., K. 17/95, OTK 1995, cz.II, s. 183). Wbrew odmiennemu twierdzeniu pełnomocnika skarżącego, to właśnie jednakowe traktowanie rolników, niezależnie od tego czy podlegali ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu i opłacali składki na to ubezpieczenie, czy nigdy nie podlegali ubezpieczeniu tego rodzaju i składek na nie nie płacili, stanowiłoby dyskryminację tych pierwszych. Stąd zarzut uchybienia art. 32 w związku z art. 67 ust. 2 Konstytucji nie jest zasadny.

Zarzut naruszenia art. 31 w związku z art. 67 ust. 2 Konstytucji nie został umotywowany, wobec czego kontrola kasacyjna jego trafności nie jest możliwa.

Prawo ubezpieczenia społecznego jest prawem ścisłym. Nie może być wobec tego wykładane i stosowane według reguł słuszności, czy szerzej - z uwzględnieniem aksjologii. Jednak nie tylko z tej przyczyny chybiony jest zarzut naruszenia art. 5 k.c. Także dlatego, że przepis ten nie może być samodzielny źródłem uprawnień (zasady współżycia społecznego wyznaczają granice wykonywania praw podmiotowych już istniejących). Co istotniejsze - i z tego powodu, że brak jest podstaw do stosowania art. 5 k.c. do stosunków ubezpieczenia społecznego. Prawo ubezpieczenia społecznego nie jest częścią prawa cywilnego, a jego przepisy do art. 5 k.c. nie odsyłają.

Nie jest zasadny zarzut uchybienia przepisom postępowania. Ewentualne przekazanie przez skarżącego w dniu 9 sierpnia 1985 r. gospodarstwa rolnego otrzymanego 22 listopada 1984 r. nie ma żadnego znaczenia dla jego uprawnień emerytalnych. Przede wszystkim dlatego, że także na gruncie ustawy z 14 grudnia 1982 r. jednym z warunków nabycia prawa do emerytury rolniczej było opłacanie składki na ubezpieczenie rolnicze (art. 15 ust. 1 pkt 2). Tym samym brak wyraźnego odniesienia się Sądu do kilkumiesięcznego formalnego władania przez Wacława W. gospodarstwem rolnym nie miał żadnego znaczenia dla wyniku sprawy.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹² k.p.c., orzekł jak w sentencji.

